

Držitelkou Bolzanovy ceny 2023 se stala absolventka FF UK Klára Andresová

Univerzita Karlova každoročně uděluje Bolzanovu cenu za mimořádně objevné vědecké práce. V 30. ročníku uspěla v kategorii společenských věd disertační práce *Šíření vojenské teorie v raném novověku: Vojenské příručky vytištěné ve střední Evropě v letech 1550–1650*. Její autorkou a zároveň laureátkou ceny je dr. Klára Andresová, absolventka doktorského programu Informační věda: Dějiny knižní kultury na FF UK.

Čím vás téma vojenských příruček raného novověku ve střední Evropě zaujalo natolik, že jste se rozhodla věnovat mu disertaci?

Vojenskými příručkami jsem se zabývala již v rámci

bakalářského a poté magisterského studia historie na FF UK. V jejich textech a ilustracích jsem tehdy hledala především odpovědi na otázky týkající se každodennosti vojáků a jejich rodin. Tím jsem se s žánrem seznámila a objevila potenciál pro jeho využití v rámci různých vědních oborů – nejen historie nebo dějin knižní kultury, ale třeba i archeologie či dějin umění. Pochopila jsem, že pozornost si zaslouží nejen obsah daných knih, ale i otázky, kdo a proč tato díla psal, kdo ilustroval, kdo je četl nebo jestli měly nějaký reálný dopad na dobové válečnictví. Má disertační práce měla být jakýmsi prvním krokem podniknutým v rámci hlubšího výzkumu vojenských příruček. Tímto krokem je důkladná charakteristika tohoto žánru a jeho dílčích aspektů a bibliografický soupis relevantních knih doplněný jejich základním popisem.

Středoevropskými vojenskými příručkami raného novověku se zatím mnoho badatelů nezabývalo. Jak byl v tomto ohledu výzkum složitý?

Je to tak, vojenským příručkám se důkladně věnoval na konci 19. století Max Jähns a jeho dílo je dodnes inspirativní. Málokdo na něj však navázal. Dnes již mají badatelé k dispozici různé bibliografické databáze, s jejichž pomocí mohou dohledávat spisy relevantní pro svůj výzkum. Databáze se však průběžně vyvíjejí a do dokonalosti mají daleko, proto je třeba veškeré výsledky ověřovat a doplňovat o informace získané v tištěných zdrojích nebo přímo v knihovnách, které staré tisky vlastní. Takových knižních sbírek jsem v rámci práce na projektu navštívila několik – ať už ve střední Evropě nebo ve Velké Británii. Jakmile jsem vytvořila soupis knih, které mě zajímaly, mohla jsem je prozkoumat z hlediska předběžně vytyčených tezí.

Discurs
Discurs

o Běhu Wá- lečném a Auřadech

Wogenstých/

Od toho wzácné paměti
slavného Kela

Drozeného pána, Pána La-
zara Sswendy/Swobodného pána
z Wysokého Landspergku/ na Zylchhoffu,
Burgthaymu, Srybergku a Keyserperg-
ku/rč. S. M. Cysáře Maximiliana

Kaddy, a Keywyššiho w So-
tegšich Vhčich/sepsaný z

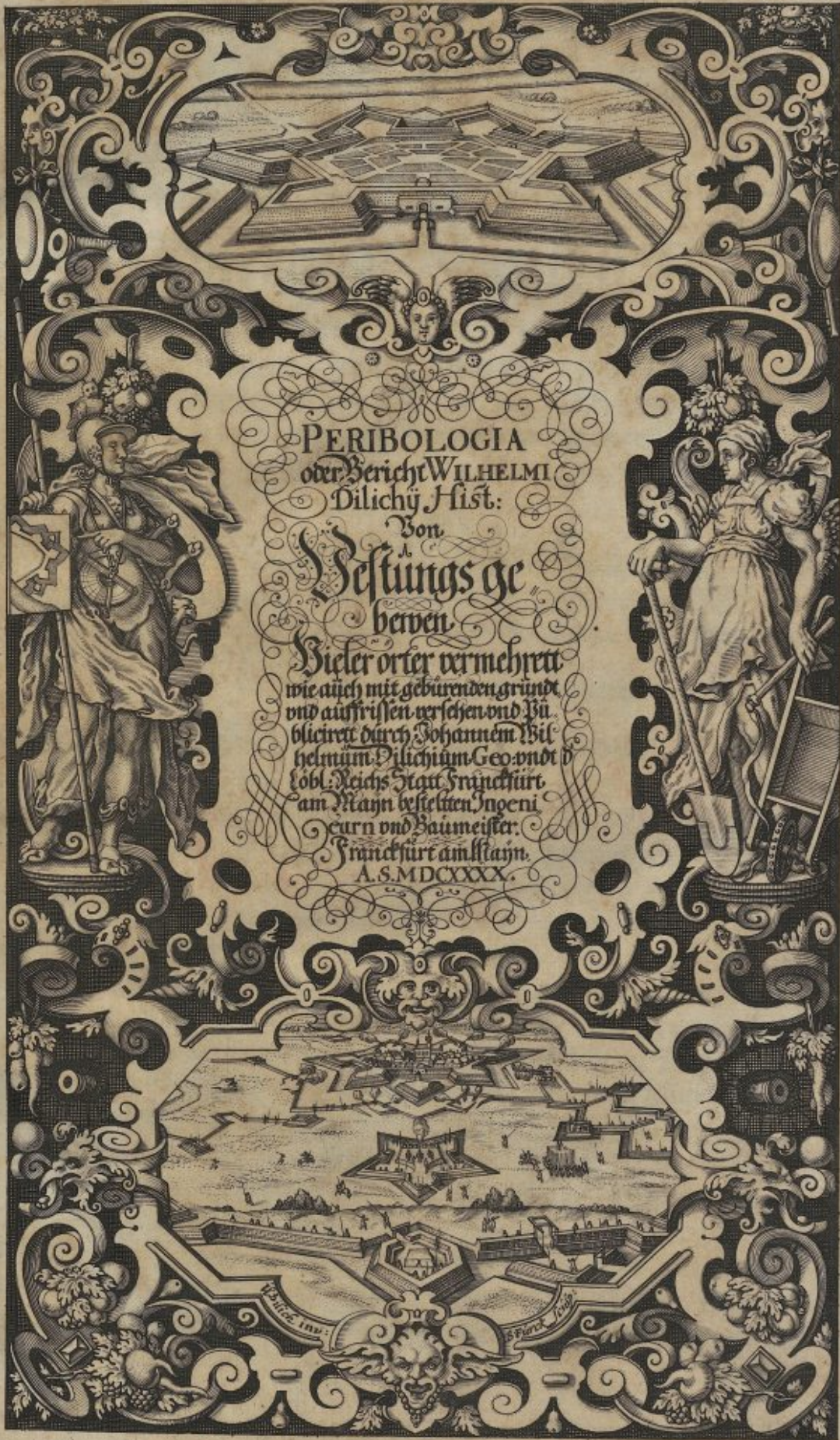
Conventus A od někdy *Pragensis*

M. Bartoloměje Sawlika
Srnowce z Warwažowa, z Němes-
kého Jazyka na Cjzsko přeložený.

Wytisštěný w Nowém Městě
Pražském/ u Sanyele Karla z Karlspergka.

SCHWENDI, Lazarus von. Discurs o Běhu Wálečném a Auřadech Wogenských, 1618. Sbírka Národního muzea – Knihovna Národního muzea, 30 D 7, titulní strana

PERIBOLOGIA
oder Bericht WILHELMI
Dilichij Hist:

Von
der
Festungsge
berwen.

Vieler orter vermehret
wie auch mit gebührenden gründe
vnd außrißten verfaßet vnd pu
bliciret durch Johannem Wil
helmum Dilichium Geo. vnd d
lobl. Reichs Statt Inyachtst
am Mayn bestellten Ingeni
eurn vnd Baumeister.
Inndtstätt am Mayn.
A. S. MDCXXX.

DILICH, Wilhelm: PERIBOLOGIA, 1640. Sbírka Národního muzea – Knihovna Národního muzea, 2 D 37, titulní strana

Díky tomu tedy máte do tohoto žánru hluboký vhled. Kdo tyto příručky v době jejich vzniku četl a k čemu jejich čtenářům měly posloužit?

Většina vojenských příruček vydaná před polovinou 17. století byla určena příslušníkům šlechty a měšťanských elit. Vypovídají o tom nejen předmluvy daných knih, ale i fakt, že převládající velkoformátové, bohatě ilustrované a typograficky kvalitní publikace byly finančně nákladné a mohl si je dovolit zakoupit jen málokdo. Mladíci ze zámožnějších rodin tyto knihy využívali k přípravě na důstojnickou kariéru při samostudiu nebo jako učebnice ve vojenských školách. Mnohé exempláře vojenských příruček však čtené nikdy nebyly, jelikož jejich hlavní funkcí v rámci palácových knihoven bylo prezentovat své urozené majitele jako válečníky, a to bez ohledu na to, zda jimi skutečně byli. Zhruba od 40. let 17. století se vedle těchto reprezentativních svazků začaly objevovat také levnější spisky kapesních formátů, které mohli důstojníci a poddůstojníci využívat přímo při výcviku nových rekrutů.

V práci jste se věnovala typologii vojenských příruček. Jak jste postupovala při jejich tvorbě?

Ve své práci jsem charakterizovala šest subžánrů vojenských příruček, s nimiž se bylo možné setkat před polovinou 17. století. Traktáty o vojenství představovaly určitý relikv středověkého písemnictví, jednalo se většinou o latinsky psaná zamyšlení nad podstatou války. V tištěné produkci se také nikdy příliš neprosadily vedle praktičtějších vojenských spisů, z nichž ve střední Evropě většina vycházela v němčině. Knihy vojenské matematiky, které též nebyly příliš početné, dokládají postupně se rozmáhající přístup k válečnictví jako k vědě: zpočátku se jednalo pouze o jednoduché tabulky, v nichž mohli důstojníci dohledat, jak rozestavět konkrétní počet mužů

do čtvercových formací. Později šlo o pokročilejší učebnice, které prostřednictvím výkladu i početních úloh přibližovaly využití matematiky v různých aspektech vojenství. Dělostřelecké spisy zpočátku obsahovaly především recepty na výrobu střelného prachu, později se zaměřovaly i na ovládání zbraní, charakteristiku role dělostřelectva v dobových armádách a jeho taktického a strategického využití.

Knihy pevnostního stavitelství se věnovaly plánování, výstavbě, využití, obraně a obléhání stálých i dočasných fortifikací. Díla o vojenské správě charakterizovala práva a povinnosti jednotlivých osob u armády – vojáků všech hodností i nebojující složky vojska, do níž patřili úředníci, trhovci, řemeslníci nebo ženy doprovázející armádu. Tyto knihy mnohdy obsahovaly také ukázky vojenských řádů a zabývaly se problematikou zajištění vojska na tažení i ve vojenském táboře. Teprve na přelomu 16. a 17. století se objevily publikace o „vojenském umění“, které popisovaly ovládání zbraní a součinnost vojáků v jednotkách, věnovaly se dobovým taktikám a strategiím a obsahovaly též kapitoly o vojenské správě.

Vojenské příručky jste zkoumala také z hlediska typu vojska, pro které byly určeny, a regionu, ze kterého pocházejí. Je nějaká příručka konkrétního autora z určité oblasti, kterou byste ráda vyzdvihla?

Z hlediska vlivu na šíření dobové vojenské teorie stojí rozhodně za zmínku německý autor Johann Jacobi von Wallhausen, jehož nejvýznamnější díla vyšla tiskem v posledních letech před vypuknutím třicetileté války. V době, kdy většina spisovatelů publikovala jedinou vojenskou příručku, se Wallhausen stal autorem osmi různých vojenských manuálů a několika dalších militárních spisů, z nichž se některé dočkaly nejen většího množství vydání, ale i překladů do různých evropských jazyků. Jako zkušeného válečníka ho předcházela pověst, díky čemuž se stal ředitelem první evropské vojenské akademie založené roku 1617 v německém Siegen. Z

celoevropského hlediska bylo nejvlivnější jeho *Kriegskunst zu Fuss*, tedy *Vojenské umění pěchoty*, vydané prvně roku 1615. To se dokonce v polovině 17. století stalo první vojenskou příručkou vytištěnou v Rusku, i když bez jakéhokoliv reálného vlivu na tamní vojenskou kulturu.

Vaše disertační práce se zaměřila i na samotné ilustrace příruček. Existuje vizuální prvek, který vás konkrétně zaujal?

Pro dnešní badatele jsou fascinujícím pramenem soubory ilustrací zobrazující jednotlivé kroky v ovládní tehdejších zbraní, s jejichž pomocí je možné dobové postupy rekonstruovat v praxi. Z podobného důvodu jsou zajímavá také schematická vyobrazení vojenských cvičení různě velkých vojenských těles. Já jsem se v minulosti ve větší míře zabývala ilustracemi vojenských táborů, které jsou výborným pramenem pro poznání některých aspektů každodenního života tehdejších vojáků. Z knihovnědného a uměnovědného hlediska pak považuji za pozoruhodné úvodní ilustrace, například ryté titulní listy, jejichž smysl nebyl v první řadě naučný, ale komerční: jednalo se většinou o kompozici několika obrazových prvků, které přibližovaly obsah knihy a lákaly potenciálního čtenáře k nákupu díla.

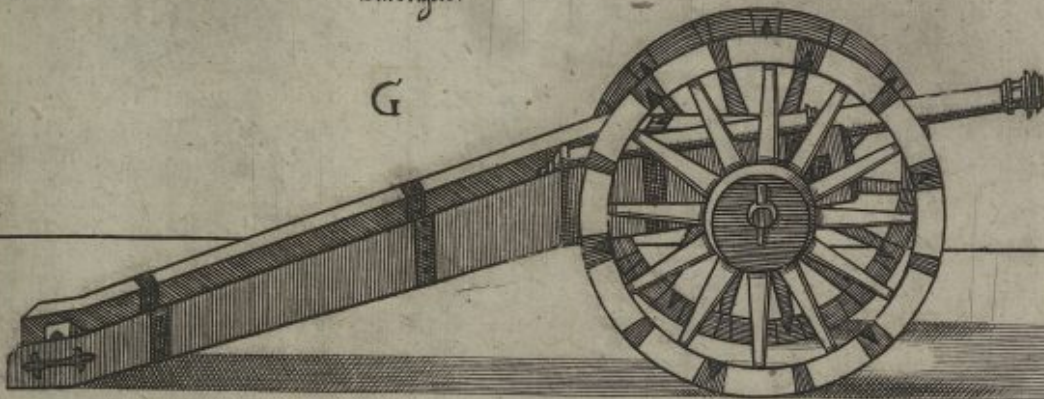

FURTTENBACH, Joseph: ARCHITECTURA MARTIALIS, 1630. Sbíрка Národního muzea – Knihovna Národního muzea, Langer V 2 K 12, frontispis

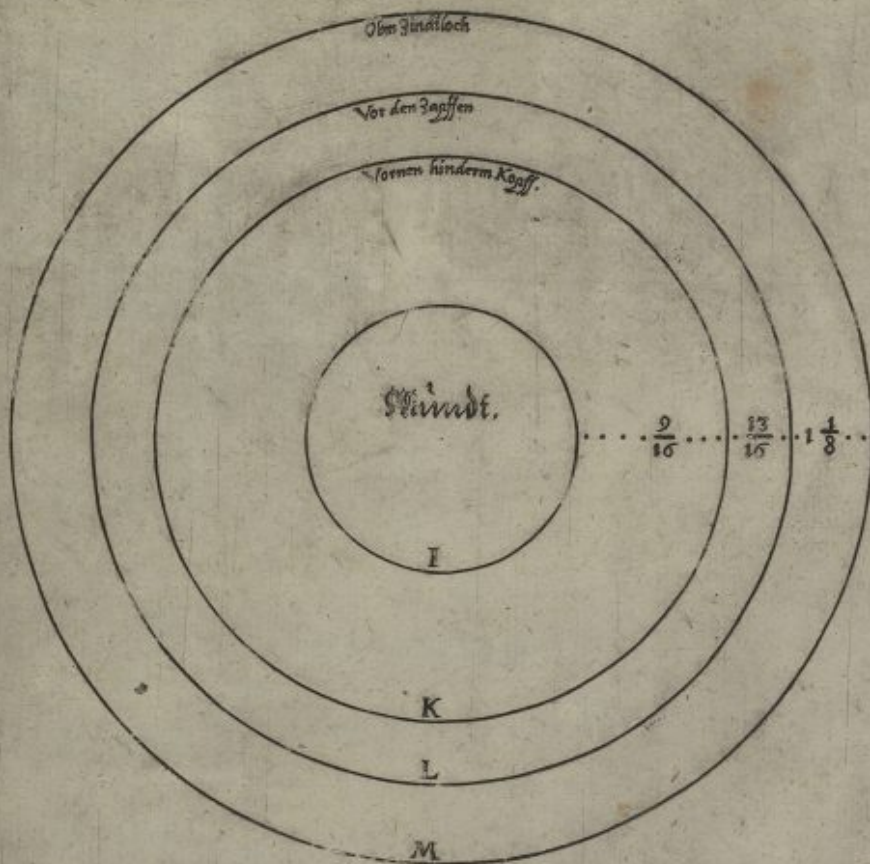
313

Smeriglio.

G

H.

FURTTENBACH, Joseph: Büchsenmeisterey-Schul, 1643. Sbírka Národního muzea – Knihovna Národního muzea, Langer IV 12 L 3, ilustrace no. 31

Nedávno jste převzala Bolzanovu cenu, dokončila jste doktorát, co plánujete v nadcházející době? Pracujete na nějakém novém tématu?

V současnosti pracuji na úpravě své disertační práce pro její publikování v jednom uznávaném zahraničním nakladatelství, které o ni projevilo zájem. Společně se zahraničním kolegou, který se odborně věnuje podobným tématům jako já, finalizuji kapitolu o německých vojenských manuálech v druhé polovině 17. století z hlediska kulturních dějin technologie. Ani v rámci dalšího výzkumu téma vojenských příruček prozatím opouštět nehodlám. Poté, co jsem analyzovala jejich středoevropské tisky, bych se chtěla blíže podívat na jejich rukopisy uložené ve vybraných historických knižních sbírkách. V rámci výzkumu v konkrétních knihovnách bych pak také ráda zjistila něco víc o reálném dobovém využití těchto knih.

Mgr. et Mgr. Klára Andresová, Ph.D., vystudovala české raně novověké dějiny a knihovědu na FF UK. V rámci doktorského studia dějin knižní kultury na FF UK vypracovala dizertační práci na téma vojenských příruček raného novověku ve střední Evropě. V současné době působí jako vědecká pracovníce Oddělení pro soupis a studium rukopisů se zaměřením na militaria v Masarykově ústavu a Archivu AV ČR.

Bolzanova cena podporuje vědeckou výchovu a odbornou přípravu

studentů Univerzity Karlovy již více než třicet let. Soutěžní práce, které přihlašují sami studenti, posuzuje komise pro udělení ceny, jež je složena z členů jmenovaných rektorem. V letošním ročníku komise hodnotila několik desítek přihlášených prací. Laureáti získali spolu s diplomem i finanční odměnu.

Text: Štěpánka Zelenková Semecká

Foto: Použité fotografie jsou zapůjčeny se souhlasem Národního muzea – Sbírky starých tisků / oddělení rukopisů a starých tisků Knihovny Národního muzea.